

Nr 641

Av herr **Wachtmeister**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 13, med förslag till lag om ändring i vattenlagen.

Det förslag till vissa ändringar i vattenlagen, som av Svenska naturskyddsföreningen den 5 maj 1955 ingavs till chefen för justitiedepartementet och som ligger till grund för Kungl. Maj:ts proposition nr 13 till 1961 års riksdag, innehåller tre punkter som icke lett till något förslag från Kungl. Maj:ts sida:

1:o) att riksdagen och Kungl. Maj:t under vissa förutsättningar skulle gemensamt kunna besluta, att särskilda sjöar och vattendrag icke får exploateras utan att tillstånd givits i samma ordning,

2:o) att hänsyn om möjligt bör tagas till de sammanlagda olägenheterna inom ett nederbördsområde av redan utförda, aktuella och framtida företag. Ett sådant samfällt hänsynstagande skulle bättre kunna ske vid en lagstadgad formlig planering för hela nederbördsområdet, varigenom vattenbyggnadsföretaget skulle tvingas in i ett större sammanhang. En samfäll bedömning bör ske ej blott av vattendomstolen utan även översiktligt länsvis eller för varje nederbördsområde vid överläggningar under länsstyrelsens ledning,

3:o) att en särskild naturskyddsavgift skulle upptagas av alla större vattenkraftsproducenter för beredande av kompensation främst åt strömfallsägare, som går miste om möjligheten att utnyttja sitt strömfall.

Beträffande den första punkten vill jag framhålla, att vattenkraftsexploateringen kommit i ett synnerligen kritiskt läge och att en skyndsam bedömning av vad som bör sparas av ännu icke exploaterade sjöar och vattendrag är oundgänglig. Det borde vara självklart att denna prövning bör ske på så lång sikt och ur så vida och allsidiga synpunkter som möjligt. Flera av de värden som här hotas är unika inte bara för vårt eget land utan saknar motsvarighet även utanför dettas gränser.

Klart är också att vissa objekt, om de än ej representerar unikt internationellt värde, likväl är av så stor betydelse för vårt eget land, att de av denna anledning måste sparas. Det är känt — och nämnes också i propositionen — att den s. k. naturvårdsdelegationen med vattenfallsstyrelsen och representanter för de enskilda vattenkraftsintressenterna diskuterar dessa värdefrågor. Det resultat man kunnat skönja härav är emellertid hittills mycket nedslående. Förutom tre objekt har ej ställts i utsikt annat än upp-

skov fem år med fullföljandet av planer som skulle angripa de allra yppersta vattendragen. Några av de högst värderade objekten ingår ej ens i uppskovsplanerna, och våra nationalparker inkräktas mycket allvarligt enligt planerna.

Diskussionerna i naturvårdsdelegationen behandlar vattendragen och sjöarna för varje särskilt nederbördsområde men avser också att nå fram till en översikt av det hela. Mot denna metod torde ej i och för sig vara något att erinra. Vad som är nödvändigt är emellertid, att det äger rum en prövning, som verkligen för framtiden ger *besked om vad som ej får röras*. Det är oförlåtligt att göra denna prövning på kort sikt. Man måste fastställa hur kraftförsörjningsprogrammet bör med användande av olika slags kraftkällor utformas på längre sikt så att så mycket som möjligt räddas åt eftervärlden och därmed för framtiden det bästa möjliga resultatet erhålles. Självklart är att frågan, som jag redan antytt, måste behandlas ur alla synpunkter, *även de försvarspolitiska*. De sistnämnda torde ingalunda entydigt tala för en så långtgående utbyggnad som möjligt. I övrigt måste inte minst samernas rätt att behålla och hävda sina marker respekteras.

Det går ej längre att uppskjuta ett avgörande. Någon instans måste bestämma, vad de sedan länge pågående överläggningarna skall leda till. Resultatet av en prövning i detta avseende måste också på lämpligt sätt säkerställas, så att det ej i en hastig vändning förflyktigas, t. ex. vid ombyte på chefsposten i vattenfallsstyrelsen eller på annat håll. Skall en jämkning i ett kommande överläggningsresultat ske i en än senare framtid, bör detta icke tillåtas utan riksdagens hörande.

Jag skall i detta sammanhang ej gå in på vilka objekt som bör skyddas. Vattenfallsstyrelsen har förklarat sig villig att undantaga Tännforsen och Virihaure samt Laidaure med Rapaälven. Sistnämnda objekt är i sin helhet beläget inom vår viktigaste nationalpark, Sarek. Ovannämnda tre objekt måste med det snaraste kompletteras. Möjligheterna att producera kraft på andra sätt är så goda, att vi ej kan stå till svars med att låta det norrländska landskapet förstöras i sådan omfattning som nu hotar. De framtida rekrea-tions- och turistvärdena kommer oavlåtligt att stiga, om förstörelsen begränsas.

Svenska naturskyddsföreningen har framhållit nödvändigheten av att i nederbördsområdena taga hänsyn till de sammanlagda olägenheterna av samtliga projekt som kan komma i fråga. Kungl. Maj:ts proposition upptager ingen bestämmelse härom, ehuru synpunkten bedömts positivt i motive-ringen. Enligt min mening är det synnerligen viktigt att en översiktlig be-dömning äger rum, och det strider helt mot nutida betraktelsesätt att icke sätta in varje företag i ett större sammanhang. Önskemålet att domstolarna vid tillämpningen söker göra en så omfattande bedömning som möjligt torde knappast behöva särskilt understrykas, men det torde icke desto mindre

vara nödvändigt, att lagtexten innehåller en bestämmelse härom. Jag har för min del svårt att förstå, varför en så rationell föreskrift skall uteslutas.

Den regionala prövningen bör ske under *medverkan av länsstyrelsen*, som bör svara för att hela länet får en rationell planering och indelning ur såväl näringslivets som rekreations- och andra synpunkter. Även i detta avseende har Svenska naturskyddsföreningen uppenbarligen varit inne på rätt väg. Ett steg i denna riktning har tidigare tagits genom den kungörelse som föreskriver att förberedande sammanträden i vattenmål skall hållas inför länsstyrelsen. Tiden har redan kommit detta framsteg att framstå såsom icke varande långt nog; nu fordras ovillkorligen att man sätter in vattenbygandet i sitt sammanhang och låter denna verksamhet ingå i samhällelig planering.

Vattenfallsstyrelsen presenterar visserligen numera s. k. regionplaner, en åtgärd, som torde ha framtvungits av länsstyrelsernas medverkan vid de förberedande sammanträdena, kommunernas krav och den livliga diskussionen i den kris, vartill den hittillsvarande exploateringsverksamheten lett oss. »Regionplanerna» är emellertid i själva verket en parts exploateringsplaner och motsvarar alltså ej objektiva samhällsorgans planering.

Tredje lagutskottet har i övrigt i sitt utlåtande nr 24/1959 anfört att det ofta har betecknats som en brist i den nuvarande vattenrättsskipningen, att vattendomstolarna saknar möjlighet att vid prövning av ett utbyggnadsföretags tillåtlighet beakta även verkningarna av tidigare genomförda och för framtiden planerade utbyggnader i samma vattendrag. Såvitt utskottet kunde bedöma, måste det vara ägnat att stärka skyddet för de av vattenbyggnadsföretagen hotade intressena, om vattendomstolarna finge befogenhet att bedöma varje enskilt företag mot bakgrunden av de sammanlagda olägenheterna av vattendragets exploatering. *Utskottet fann det angeläget att denna fråga närmare utreddes.*

Utskottet anförde vidare, att i samband med en översyn av vattenlagen även frågan om att på det ena eller det andra sättet undantaga ett urval av sjöar och vattendrag från exploatering borde uppmärksammas. Med hänsyn till förhållandena i Lilla Lule älv utgick utskottet ifrån att utredningsarbetet skulle bedrivas skyndsamt, så att resultaten därav kunde föreligga, innan utbyggnadsplanerna för Lilla Lule älv påbörjats i större omfattning. Någon sådan utredning har ännu ej skett.

Jag kan icke finna att Kungl. Maj:t tagit vederbörlig hänsyn till den absoluta nödvändigheten av att ett antal objekt undantages från utbyggnad och att, sett från vidare samhällssynpunkter, frågan om utbyggnaderna blir föremål för en bedömning nederbördsområde för nederbördsområde. Då jag finner dessa frågor vara av största betydelse ur allmänna naturvårdande och bygdesynpunkter m. m., bör riksdagen upptaga även dessa frågor till prövning. Detta synes för dagen så mycket lämpligare och möjligare, som

vattenfallsstyrelsens s. k. optimalutredning angående avvägningen mellan vattenkraft och värmekraft tyckes mig ge fog för åsikten, att det kan vara fördelaktigt att investera mera i värmekraft och mindre i vattenkraft. Det saknas icke heller tekniska experter som anser att man bör gå längre i fråga om investering i värmekraft än vattenfallsstyrelsen räknat med.

Vad slutligen beträffar Naturskyddsföreningens förslag om införande av en speciell naturskyddsavgift, som skulle påläggas vattenkraftsintressenterna, finner jag detta önskemål vara av största principiella värde. En naturskyddsavgift borde kunna ge en möjlighet att icke blott kompensera de intressenter som icke får utbygga sin vattenkraft, utan borde även kunna medföra en utomordentligt angelägen förstärkning av naturskyddsintresset. Frågan om naturskyddsorganisationen är för närvarande föremål för en statlig utredning. Oberoende av dennas resultat är dock redan nu uppenbart att, om naturvården skall få arbetsmöjligheter motsvarande dess roll i samhället, dess ekonomiska resurser väsentligt måste förstärkas. För detta ändamål borde en del av nämnda naturskyddsavgift kunna användas. Till jämförelse må nämnas att riksdagen välvilligt behandlat frågan om införande av en särskild grusexploateringsavgift, vilken fråga dock ännu är föremål för ytterligare utredning.

Under hänvisning till vad jag ovan anfört får jag därför hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville begära att efter särskild prövning Kungl. Maj:t ger besked om ett antal objekt, som *verkligen* undantages från vattenkraftutbyggnad, bl. a. för att icke de förhandlingsresultat, som nåtts eller kan nås, skall gå till spillo; varje ändring i detta avseende måste underställas riksdagens prövning,

att vid utbyggnaderna inom ett nederbördsområde hänsyn tages till de sammanlagda olägenheterna av samtliga projekt och att i lagtexten intages bestämmelse härom liksom om länsstyrelsernas roll i den översiktliga planeringen av vattendragen, samt

att Kungl. Maj:t förelägger riksdagen förslag om en speciell naturskyddsavgift som påläggas vattenkraftintressenterna.

Stockholm den 31 januari 1961

Hans Wachtmeister